بسمه تعالی

چند نکته مهم برنامه ریزی اسلامی درمورد فرایندهای انسانی، ازجمله معماری و شهرسازی

۱- فرایندهای انسانی ساختاری شبکه ای و نامتعین ندارند. بلکه ساختاری طولی، علت و معلولی، رفت و برگشتی و اصلاحی و تکاملی دارند. [۱]

۲- این ساختار دارای مراحل مشخصی است که در سه مرحله اول آن، اسلام منابع و مبانی روشن و عمیقی را برای هر مرحله مبتنی بر «کلام الهی و سنت معصومین(ع)» ارائه و نتایج آنرا تضمین نموده است. [۲]

۳- در مرحله اول شناخت نظری عمیق و حقیقی عالَم و آدم مطرح و معرفتهای کاذب و توهمی نفی می شوند. در این مرحله اسلام «راهبردهای مفهومی» و نظری در تعیین اهداف و سیاستها را ارائه می نماید. [۳]

۴- در مرحله دوم، شناخت احکام عملی پنجگانه «حلال و مباح، مستحب، واجب، مکروه و حرام» و باید و نبایدهای ثابت و فرازمانی و فرامکانی مطرح می شود. در این مرحله اسلام «راهکارهای عملی» و باید و نبایدهای ثابت را برای هر موضوعی جداگانه مطرح می نماید. [۴]

۵- در مرحله سوم، اصول ثابت و متغییر اجرایی، با توجه به مجموع شرایط محیطی ارائه می شود. در این مرحله اسلام «راه حلهای اجرایی» مبتنی بر اصول دهگانه اجتهادی را مطرح می نماید. [۵]

۶- در مرحله چهارم (یعنی مرحله اقدام) اولاً اصول حاکم بر مجریان یعنی «استعداد، آموزش، تجربه و تعهد» در موضوع کارها را مطرح می نماید. در این مرحله اسلام «ضرورت تعهد و تخصص» را برای مجریان هر کاری الزامی می داند. ثانیاً در مرحله اقدام باید با توجه به مجموع شرایط موجود، راه حلهای موضوعی و زمان بندی شده یعنی «کوتاه، میان و بلند مدت» با توجه به مجموع امکانات و مقدورات ارائه نمود.

۷- در مرحله پنجم، ارزیابی و نقد آثار را از بعد مادی و معنوی مورد توصیه و تأکید و عبرت آموزی برای آثار بعدی می داند. در این مرحله، اسلام، انسانها و آثار آنها را نسبی دانسته، در جهت تأمین

---

[۱]. مبتنی بر سوره «حمد» آیه: «اهدنا الصراط المستقیم»

[۲] . قال رسول الله (ص): العلم ثلاثه: آیه محکمه، فریضه عادله، سنت قائمه

[۳] . سوره «عصر»: والعصر، ان الانسان لفی خسر، الا الذین آمنوا و عملوا الصالحات ...

[۴] . سوره والعصر ... (عملوا الصالحات)

[۵] . ده اصل اجتهاد در شیعه: ۱- آنچه علمی است، تا نقض نشده، اسلامی است. ۲- ثبات اصول نظری ۳- ثبات احکام پنجگانه عملی ۴- همه جانبه نگری ۵- رعایت اولویتها ۶- نسبی بودن آثار ۷- لزوم اجتهاد و خلاقیت در جزئیات ۸- رعایت مباحات ۹- احکام اضطراری ۱۰- احکام حکومتی

نیازهای مادی مخاطبین، علوم تجری و بشری را به کمک گرفته و در حوزهٔ بسترسازی برای نیازهای روحی، تکاملی و اختیاری انسانها، راه حلهایی ارائه می نماید.

۸- اگر هندسه موجود در عالَم طبیعت به صورت کلی مناسب سیر در آفاق و مشترک میان انسانها و حیوانات است، در نقطهٔ مقابل، هندسهٔ منظم و وحدت بخش، درونگرا و تمرکز آفرین خانه کعبه مناسب سیر تکاملی (عقلانی و روحانی) انسانهاست و باید در آثار معماری و شهرسازی از آن الهام گرفت. و بستر سیر انسان از بی نظمی به نظم، از کثرت به وحدت، از صورت به معنا، و از سیر در افاق به سیر در انفس را فراهم آورد.

۹- دو گونه آرایه و تزئینات در آثار معماری و شهرسازی داریم. تزئیناتی (مانند نقاشی، نقش برجسته، مجسمه سازی و ...) که از موجودات زنده بصورت بدن نما و عریان ارائه می شود، که برانگیزاننده حواس ظاهری و غرایز حیوانی است. در مقابل آرایه هایی که از عناصر مجرد هندسی، بافت، رنگ، نور و بطور خاصّ، کلام معنوی بهره برداری می کنند. که برانگیزاننده حواس باطنی، عقلانی، روحانی و معنوی انسانها می باشد.

۱۰-نمادگرایی از منظر اسلامی، به مفهوم تجلی اسماء صفاتی و فعلی خداوند متعال در فرایندهای انسانی است. یعنی «تجلی معنای مطلوب در ماده و صورت مناسبِ آن» است. اما نمادگرایی های تقلیدی (از صورت به صورت) و تلخیصی و گرافیکی یعنی تقلید از خطوط اصلی عناصر طبیعی و مصنوعی و نمادهای قراردادی، که فاقد رابطه بین معنا با صورت است. هیچکدام نمادگرایی هنری، مبتنی بر مراتب وجود و ابزار و شیوه های متنوع ادراکی انسانها نبوده و بستر ادراک معنوی و متعالی را ایجاد نمی نمایند.

۱۱-در مراحل چهارم و پنجم، توجه خاص به مجموع شرایط متغییر محیطی اعم از اقلیمی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و ... که مبتنی بر مجموع شرایط زمانی و مکانی مخاطبین (بهره برداران) است، از الزامات اثار مناسب و مطلوب و مورد تأکید می باشد.

۱۲-برنامه ریزی برای تحقق اهداف فوق، باید بعد از مشخص شدن موضوع و مصداق، باتوجه به مجموع شرایط محیطی، اجتماعی و فرهنگی مخاطبین از طریق برنامه زمانبندی اقدام در سه مرحله «کوتاه مدت، میان مدت و درازمدت» برای دو موضوع «اصلاح شهرها و روستاهای موجود» و «برنامه ریزی و طراحی برای شهرها و روستاهای جدید» مورد اقدام و اجرا قرار گیرد.

۱۳-در برنامه اقدام، می توان نمونه ها و تجربیات موفق و مناسب و مطلوب اجراشده یا تحقیق و پیشنهادشده جهانی یا بومی را بعنوان الگوهای الهام بخش، با در نظر گرفتن مجموع شرایط اجتماعی و فرهنگی مخاطبین –با حفظ اصول اجتهاد خلاقانه مناسب و مطلوب- ارائه نمود.

۱۴-در تمام مراحل فوق اصل خدشه ناپذیر «نیّت خالصانه» برنامه ریزان، طراحان و مجریان، و توکل و استمداد از حضرت حق و حضرات معصومین(ع) برای هدایت، توفیق و نصرت الهی، امری خلل ناپذیر و غیرقابل تردید است.

والحمدلله اولا و آخرا

عبدالحمید نقره کار